

ТРАДИЦИЈА

УДК: 323(497.11)''18'':2
Примљено: 12. 08. 2006.
Прихваћено: 10. 12. 2006.
Оригинални научни рад

Српска политичка мисао
број 3-4/2006.
год. 13. vol. 17.
стр. 141-160.

Мирољуб ЈЕВТИЋ

Факултет политичких наука, Београд

ВЕРСКО И ЕТНИЧКО У ПОЛИТИЧКОМ ЖИВОТУ СРБИЈЕ XIX ВЕКА¹⁾

Српска интелигенција је одиграла велику улогу у формирању српског националног бића. Она је пресудно утицала на јавно мњење и на политичке програме у XIX веку. А један од највећих посленика у томе смислу био је Вук Караџић. Вук Караџић је несумњиво највише допринео развоју друштвене науке у Србији, која се у XIX веку будила из вишевековног исламско-османског ропства²⁾. У овом случају ћемо говорити о Вуковом доприносу развоју једне

1) Овај рад је рађен је у оквиру пројекта 149006Д, који финансира Министарство науке републике Србије.

2) Термин "турска владавина" није научно исправан из једноставног разлога што се држава на коју се мисли, тј. Турска, до трансформација које су се десиле у XX веку, није никада службено називала Турска, већ "Devlet-i Osmaniye" (*Османска држава*), цитирано према *Историја османског царства*, приредио Робер Мантран, издање „Слио“, Београд, 2002, стр. 838. Ми смо овај појам још више развили наглашавајући исламски карактер те државе. Јер се свака држава изражава кроз, своје владајуће право. Како је то право било *hanefitski mezheb* (верско правна школа сунитског ислама), то се такво право не може назвати ни османским. Јер је настало више векова пре настанка османске државе. О томе видети у Јевтић Мирољуб. Престанак важења исламско-османског државног права и настанак српских закона у XIX веку, у: *Архив за правне и друштвене науке*, бр. 1-2, Београд, (2004).

младе научне дисциплине, младе по датуму конституисања, али веома старе по предмету истраживања - *политикологији религије*³⁾. *Политикологија религије* је део опште политикологије, и као таква, конституисана је као посебна политикологија у последњих неколико деценија XX века⁴⁾. Вук Караџић се у своме раду није посебно бавио теоријско-методолошким проблемима многих друштвених наука у чији је предмет истраживања ушао и дао им свој прилог, па тако није размишљао ни о политикологији уопште, која, узгред буди речено, као посебна научна дисциплина, њему вероватно није била ни позната. Али је несвесно дао допринос развоју ове дисциплине. У овом случају ми ћемо се концентрисати на Вукове ставове о односу верског и етничког, односно националног, а то чини значајан предмет истраживања *политикологије религије*, односно „религије и политике“, како се та научна дисциплина на првом српском факултету политичких наука зове.

Вук се у своме раду више пута и веома често осврће на одnose религије и етничке припадности, тако да се о томе може написати и веома детаљан рад. Говорећи о српској нацији, Вук, следећи пример који се тада неговао у Европи, где се рађала модерна нација заснована на секуларној концепцији друштва, није могао да исти такав начин мишљења не примени и на српски случај. У том смислу, руководећи се оним што је видео у немачким земљама, Мађарској итд, примењује то и на наше услове, па матерњи језик узима као основну одредницу нације. Како је као лингвиста и језички реформатор утврђивао стандардну језичку норму српског језика, Вук на основу те норме врши и одређивање етничке, односно, народно-сне припадности, јер се у томе тренутку тешко може говорити о

3) Како је егзистенција свих најранијих политичких организација Старог Египта, Месопотамије, Вавилона, прве јеврејске државе итд. била неодвојива од светог тј. Божанства тако је свака анализа тих политичких организација морала да преваходно анализира тај феномен, те је у томе смислу, омеђена оним што се зове политикологија религије. О томе видети у: Јевтић, Мирољуб, *Религија и политика - увод у политикологију религије*, издање ФПН, Београд и Институт за политичке студије, Београд, 2002.

4) Јевтић, Мирољуб, *Религија и политика...* исто, стр. 11-22. На подручју Балкана, политикологија религије је по први пут почела да се предаје на Факултету политичких наука у Београду од 1993. године. Предмет је утемељио аутор ових редова. Остали факултети политичких наука су следили пут који је београдска политикологија утрла, и отпочели са увођењем дисциплина које се идентично називају или које суштински представљају политикологију религије, мада имају неки други назив. Осим факултета политичких наука, политикологију религије су почеле да проучавају и теолошки факултети. Тако је нпр. Римокатолички богословски факултет у саставу загребачког свеучилишта увео чак два предмета посвећена политикологији религије. Један се зове “Религија и политика”, а други “Религијски фундаментализам”. Данас се на највећем броју факултета политичких наука на просторима претходне Југославије и Балкана изводи настава из овог предмета на основним и последипломским студијама, или организује научно-истраживачки рад из ове области и бране докторске дисертације

профилисаној нацији⁵⁾. Он о томе каже: „Заиста се зна да Срби сад живе у данашњој Србији... у Метохији... у Босни, у Херцеговини, у Зети, у Црној Гори, у Банату, у Бачкој, у Сријему... готово од Трста до Бојане... У поменутијем овдје мјестима биће најмање око пет милиона душа, који говори једнијем језиком, али се по закону (религији) дијели на троје: може се од прилике узети да их око три милиона има закона Грчкога...; од остала два милиона може бити да би се могло узети да су двије трећине закона Турскога..., а једна трећина Римскога“⁶⁾. Врло јасно се из наведеног цитата види да Вук римокатолике и муслимане који су данас конституисани као Хрвати; или који као муслимани покушавају да се изборе за име Бошњаци, или су Муслимани као у Црној Гори; сматра Србима због језика којим говоре. Тиме заједничко порекло и језик узима као главне одреднице нације.

При томе, он без икакве дилеме показује да чињеница да ових пет милиона људи говори истим језиком није била довољна да се они народносно осећају као Срби, већ се у складу с тим којој вери припадају, деле и у смислу народносне припадности. Вук о томе вели: “Само прва три милиона зову се Срби или Србљи, а остали овога имена неће да приме, него они закона Турског мисле да су прави Турци, *и тако се зову*, премда ни од стотине један не зна Турски; а они закона Римскога сами себе или зову по мјестима у којима живе, нпр. Славонци, Босанци (или Бошњаци) Далматинци, Дубровчани...”⁷⁾. За Вука нема сумње да су ови муслимани и римокатолици Срби, због саме чињенице да говоре српским језиком. Јер његово искуство показује да сличан случај код других народа, које он познаје, за резултат има идентичну народносну припадност без обзира на исповедање различите вере. Вук се томе чуди: „Кад човјек помисли, нпр. да Маџара има и Римскога и Калвинскога закона, па се сви зову Маџари; или да Нијемаца има и Римскога и Луторанскога и Калвинскога закона, па се опет сви зову Нијемци; мора се чудити како се барем ови Срби закона Римскога не ће Срби да зову“⁸⁾.

Пажљив читалац ових Вукових речи ће из њиховог садржаја видети да Вук, упркос томе што и муслимане и римокатолике, због идентичног језика с православцима, сматра Србима, овде ипак прави разлику између ове две верске заједнице. Он се много више чу-

5) Мада су појмови етничка припадност, народ и нација често узимани као посебне категорије, у овоме тексту ћемо их узимати као синониме.

6) Вук Стеф. Караџић, *Етнографски списи*, “Просвета”, Београд, 1972, стр. 31-32.

7) Исто, стр. 32.

8) Исто.

ди што се Србима не зову римокатолици него муслимани. Сваки познавалац Вуковог живота ће лако закључити зашто је то тако. Вук је рођен у „Турској“, у провинцији коју зову Србија јер је у средњем веку тако називана, поред назива Рашка, и њени становници су већином Срби, али она је део османског царства које се уобичајено назива Турском. У тој Турској, „Вук је од „Срба“ муслиманске вере доживео и преживео све оно што се у свести и историји српског народа назива петовековним ропством под Турцима. Они који су својим ужасним злочинима у име „турске идеје“ изазвали и Српски устанак и ударање темеља модерној Србији, били су ти Срби: „закона Турског“. Описујући Србију у време владавине муслиманских Османлија, Вук то јасно каже: „у царству турском ко гођ вјерује у свјеца Мухамеда он се зове и јест Турчин... истина је да је сваки Турчин у своме царству племић“⁹⁾. Вук потврђује да у тој држави, „његовој држави“, чији је, условно речено, поданик читавог свога живота, јер Србија постаје формално независна тек 1878 г, држави коју зна као своју душу, коју осећа у својој глави на својим плећима, појам Турчин није етнички појам, већ верски, јер је Турчин онај ко „вјерује свјеца Мухамеда“, а не онај ко говори турски и чији су преци Турци. Штавише, сваки је „турчин“¹⁰⁾ у своме царству племић. А како се то друштво описује као феудално то су припадници феудалне класе, дакле експлоататорске у марксистичком смислу те речи, истовремено и муслимани. И то сви. С друге стране, скоро сви Срби у Вуковој Србији су земљорадници: „Језгра овог народа су све сами сељаци и тежаци. Од онијех закона Турског врло мало има сељака, него су највише варошани, међу којима има и тежака.“¹¹⁾ Дакле, носиоци феудалне власти, „племићи“, јесу муслимани, а потчињени, и феудалним обавезама везани, сељаци су хришћани, тј православни. Устанак је избио зато што православни више нису могли да трпе понижења, на личном и колективном плану, од тих „племића муслимана“, од којих су огромну масу представљали ти Срби „закона Турског“.

Први је српски устанак, дакле, био грађанско-верски рат Срба православних и оних „закона Турског“. Грађански, јер су и једни и други били становници исте државе – османске, а верски јер су ратовали Срби православни против Срба муслимана, било у виду јаничара који су завладали београдским пашалуком, било против

9) *Српска национална револуција у казивањима Вука Стефановића Караџића*, приредио В. Станисављевић, Горњи Милановац, 1987, стр. 8.

10) Очигледно је да су Вукови „турци“ уствари муслимани, а не етнички Турци и да их стога, као припаднике верске заједнице, треба писати малим словом и кад год се ради о Вуковом појму турци, турчин, онда ће се користити мало слово да би се нагласило да се ради о муслиманима, чије је етничко, па чак и расно порекло веома шарено.

11) Вук Стефановић Караџић, *Етнографски списи*, стр. 37.

интервенционистичких војски које су из Босне, Рашке области и Црне Горе нападале Србију да угуше устанак, руководећи се искључиво верским – исламским разлозима¹²⁾. Муслимани су на основу фетви, тј. верско-правних наредби врховног исламског свештеника османског царства - *sejh ul islama*, нападали на Србију¹³⁾. Дакле, Срби-православци, за муслиманску војску из Босне, састављену од Срба „закон Турског“, како вели Вук, били су само неверници који хоће да сруше богом дани поредак. Имајући у виду да су им на удару управо били Вукови најближи сродници, није неразумљиво што он, мада пледира за јединство народа истог језика, али различите вере, ипак, више чуђења показује што се од српског имена склањају римокатолици, него муслимани којима је српски језик матерњи.

Зашто је склонији да поверује да ће римокатолици пре него муслимани прихватити српско народно име није тешко објаснити. Најпре, његова најранија животна искуства нису била повезана са честим контактима са римокатолицима. Њих у његовој Србији није било. Друго, „Немачка“, тј. садашња Војводина, била му је на дохват руке и тамо су Срби вековима бежали пред исламским насиљем тражећи и налазећи спас. И мада су били изложени, у веома дугом периоду, притисцима који су резултирали унијаћењем, римокатолизацијом и на крају кроатизацијом, Срби ипак морају признати да је аустријска власт била далеко сношљивија него ли исламска. Вук је тога био веома свестан и због тога је очекивао да ће посао око уједињавања нашег народа, око језика, брже ићи између римокатолика и православних, него с муслиманима. Отуда његово чуђење зашто бар римокатолици нису прихватили српско народно име.

С друге стране, искуство православних Срба са сународницима римокатоличке вере знало је, такође, да буде веома често врло сурово. И веома озбиљне анализе показују да је религија битно делила та два пола народног бића и онемогућавала спајање у народну целину уз очување различитих вера. С тачке гледишта атеизираних аналитичара, који религиозне разлоге или не познају или не разуме-

12) Погледати о томе у: Сејфудин-шејх Кемура Фехми, *Први српски устанак под Карађорђе*, Сарајево, 1915.

13) Нпр. у једној од фетви се каже: ”Од стране шериата је затражена фетва, да ли се могу убијати наши поданици (Срби) као страни непријатељи, када се исти одметну и постану непокорни. Од мешихата (шеријатско седиште где се издају фетве. прим М. Ј.) изађе оваква фетва. Нема никакве разлике међу страним невјерницима и међу оном рајом која се одметне те се покаже непокорном, своме царству и управи. Они се могу убијати и робити, њихова имања конфисковати. На основу овакве фетве српска невјерничка крв се може прољевати и на тај пут који човек погине, без двојбе ће бити газија” (херој у светом рату гази, а гази је синоним за дихад. прим М. Ј.)

ју, било је тешко објаснити зашто би вера тако делила народ, али са тачке гледишта религиозних то је сасвим другачије. То се најбоље види из описа великог каноничара епископа Никодима Миласа.¹⁴⁾ Описујући Дубровник у време када је неспорно био српски град, ако се у обзир узима свест његових становника о себи, епископ Милас каже: „Надражени од римокатоличког свештенства Дубровчани су толико зашли били у свом фанатизму против једноплеменика својих православне вјере, да су сматрали да сам опстанак републике зависи од те братоубилачке искључивости. Сачувало се код њих предање, да је 1220. год. био у Дубровнику св. Франциск асишки, и на питање Дубровчана, колико ће постојати њихова република, да је одговорио, да ће трајати дотле, док врата њена буду затворена за схизматике. Исто тако да је св. Јаков марлијски у једној проповеди пророковао, да ће свршити република, када се у граду озиди прва православна црква“¹⁵⁾.

Вук је, међутим, живео у једно друго време, када је главна помоћ устанку стизала из римокатоличке Аустрије, а и сам је живео у тој земљи и уживао слободе које су у Аустрији постојале. И за то време биле су мисаона именица за хришћане који су грцали у *исламском* ропству.

Вук, упркос тим чињеницама ни најмање не сумња да ће с развојем слободе, просвећености и општег напретка, на исти начини на који су то сматрали француски просветитељски филозофи,¹⁶⁾ и код људи који говоре српским језиком, једног дана, бити превазиђене верске разлике у име националног јединства. То се види из његових следећих ставова: “Сви паметни људи и од Грчкијех и од Римскијех Срба признају да су један народ и труде се да би мрзост због закона или сасвијем искоријенили или барем умалили

14) Епископ Никодим Милас, *Православна Далмација*, Сфаирос, Београд, 1989.

15) Исто, стр. 241.

16) Француски просветитељи утемељивачи су садашњег европског погледа на религију. Њихов посебно карактеристичан представник јесте Пол Холбах. Он је био против сваке религије, па се чак разрачунавао и с представницима деизма Волтером, Дидроом и Русоом, који су и сами били просветитељски филозофи и показивали резерве према религији. Неколико деценија након њих, деловао је њихов мање познати, али ипак веома утицајни земљак, Алексис де Токвил. Он је имао сасвим супротан став по питању религије. Токвил је казао: “Филозофи XVIII века су објашњавали на један сасвим једноставан начин постепено смањивање религиозности. Религиозни занос, говорили су они, мора да се гаси у мери у којој слобода и просвећеност расту. Незгодно је да се чињенице ни најмање не слажу с овом теоријом”, Alexis de Tocqueville, *De la Democratie en Amerique*, Gallimard, Paris, 1961, p. 308. Вук није могао да се креће изван круга француских просветитеља, јер су њихове идеје о религији биле и тада, па и данас још увек доминантне. Мада се последњих неколико деценија стање мења, и управо је политикологија религије резултат таквог начина мишљења.

што се више може, само је онима Римскога закона још тешко Србима назвати се, али ће се по свој прилици и томе мало по мало навикнути; јер ако не ће да су Срби они немају никаквога народнога имена... Да реку да су Хрвати, ја бих рекао да ово име по правди припада најприје само Чакавцима, који су по свој прилици остаци Порфирогениновијех Хрвата ... и по том данашњијем Хрватима у Загребској, Вараждинској и Крижевачкој вармеђи, којијех се домова прозвала Хрватском послѣје Мухачкога боја, који је био године 1526 (а донде се звала горња Славонија)¹⁷⁾.

Што се Срба „закона Турског“ тиче, Вук вели: “Од онијех пак Турскога закона не може се још ни искати да мисле што о овоме сродству; али како се међу њима школе подигну, макар и на Турскоме језику, и они ће одмах дознати и признати да нијесу Турци него Срби”¹⁸⁾.

Из ових ставова, штампаних у првој половини XIX века, да се лако закључити да је Вук био више него уверен да ће сви људи који говоре језиком који је он с правом сматрао искључиво српским, због те чињенице и податка да су плод исте етничке грање, једног дана бити уједињени у оквиру српског народног имена. Снага тога уверења посебно се види из податка да Вук верује да би описмењавање и просвећеност међу муслиманима, чак и кад би било на турском језику, имала за резултат, развијање српске националне свести.

Ако сада, век и по након Вукове смрти, анализирамо тада изнете ставове и стварност у којој живимо, утврдићемо да се његове прогнозе нису оствариле. Десило се управо супротно. Они „закона Римског“ су изабрали национално јединство управо с тим Чакавцима, од којих их је по Вуковој језичкој норми раздвајао језик, али их је уједињавала иста вера. Дакле они су због вере прихватили да буду Хрвати, а Чакавци су због јединства с њима одустали од свога језика и прихватили штокавски који би по Вуку требало да буде српски, али је он данас и хрватски.

Са Србима „закона Турског“ ситуација је била нешто другачија. Они су, исто као и Срби „закона Римскога“, супротно Вуковим очекивањима одбили да се укључе у српски етнички корпус. Иако је било више покушаја таквога типа. Али како нису имали ни један муслимански народ који би имао неку етничку утемељеност, а језичку блискост, какви су били чакавски Хрвати за Србе „закона Римског“, они су лутали од момента одвајања од османске царевине 1878. г, али су упорно одбијали да буду Срби. Данас поку-

17) Вук Стеф. Караџић, *Етнографски списи*, стр. 34-35.

18) Исто, стр. 35.

шавају да буду Бошњаци. Како ће се тај покушај завршити остаје да се види. Али је сигурно да се Вукове прогнозе нису оствариле и да се религија, односно „закон“, како га он назива, показала као јачи елемента колективне идентификације него што је то то језичка истоветност. Дакле, може се закључити да је верска припадност одиграла веома велику улогу у етногенези јужнословенских народа и да још увек игра веома велику улогу.¹⁹⁾

Кад кажемо да још увек игра, то истичемо због тога што се и дан данас пред нашим очима одвија национална етногенеза на бази вере, и код муслимана, и код римокатолика и код православних. Као пример за етногенезу код муслимана узећемо тежњу да се Горанци, етничка група која живи на Шар планини и која у лингвистичком смислу користи један од дијалеката који је на прелазу од српског ка македонском, призива у бошњачки национални корпус, само због ислама. И јасно се истиче да је вера важнија од језичке припадности, јер би по језику они требало да буду или Срби или Македонци у зависности да ли живе у једној или другој држави.

Муслимански делатници који се обраћају Горанцима, позивају их да се укључе у бошњачки национални корпус, следећим аргументима: „Наше бошњаштво ни ком случају не значи негирање нашег исламског вјеровања, напротив, *ислам је главни конституенс /темељ/ наше нације*, да нисмо постали муслимани не би смо били ни Муслимани ни Бошњаци“²⁰⁾. Они без двојбе истичу да је религија главни конституенс њихове нације. Све друго је мање битно. Како је текст на који се позивамо штампан у оквиру исламске заједнице Косова и Метохије, којом, у етничком смислу, доминирају Албанци, јасно је да иза овог покушаја претапања Горанаца који и данас уче по српском школском програму, шест година после НАТО окупације, стоје и албански муслимани. Њима је Србија главни противник и настоје да је на све могуће начине ослабе. А главна препрека за независно Косово и Метохију јесу српскоговорещи људи. Дакле, умањити српски етнички и лингвистички корпус је најважнији циљ свих Албанаца. А овде, где би горанско становништво које живи на Шари ојачало снажну српску енклаву у Штрпцима, веома је важно одвојити Горанце од Срба. Ако се не може остварити албанизација, у овом тренутку, онда је важно извршити њихово окретање ка „Бошњацима и босанском језику“²¹⁾.

19) Погледати о томе у: Мирољуб Јевтић, „Православље и српски национални идентитет“, у: „Српска политичка мисао“, бр. 1-4 (1998), Београд; Мирољуб Јевтић, Ислам у Југославији, у: Југословенска држава, 1918-1998, Београд, 1999.

20) „Селам,“ Ревизија за културу, науку и вјеру, издање Исламске заједнице Косова бр. 10, мај-јуни 1997, стр. 7.

21) Како видимо, нација се назива бошњачком, али језик није бошњачки већ босански. Језичко име овде има потпуно политичку суштину. Држава се зове Босна, дакле ако неко у

С друге стране, покушај стварања црногорске нације или, пак, македонске, иде преко стварања аутокефалних православних цркава који се показује као услов за националну посебност. Дакле, нација која би према просветитељском концепту требало да буде потпуно секуларана категорија не може се, чак ни у XXI веку, учврстити без стварања посебне црквене организације у односу на ону, којој су до сада припадали, Српску православну цркву, тј. СПЦ. Заговорници аутокефалне цркве у Црној Гори овако дефинишу везу нације, цркве и државе: "...питање нације тако и ово питање цркве неодвојиво је од питања црногорске државе. Негирањем једног или другог негира се у ствари Црна Гора... црногорска држава и српска црква у њој, ту не може бити јединства већ само сукоба... Тај сукоб може бити разријешен тако што ће ово бити Црна Гора, народ црногорски и црква црногорска, или их у противном неће бити. Ако остане српска црква, Срби из Црне Горе и српска Спарта, онда је ту јасан епилог²²⁾. Скоро је идентична прича у Македонији. У условима друкчијег, али сродног, језика, многи Македонци сматрају да је формирање и учвршћивање и самостално егзистирање њихове нације немогуће без аутокефалне цркве. Аутокефалне у односу на српску. У извесном смислу то је тачно. Има православних Македонца који не расправљајући о македонској нацији коју признају као такву, не желе црквено цепање од СПЦ-а на неканонски начин. Има и становника Македоније који говоре сличан језик као и они, који веле да су Македонци и желе аутокефалну цркву, али ови први изричито веле да су Срби²³⁾. Страх да би улазак у канонско јединство са СПЦ-ом представљао не само престанак посебне македон-

њој говори босански онда то дође као француски у Француској. Тако да они који говоре српски или хрватски нису исто у односу на државу Босну, као они трећи који говоре језиком који је назван по имену државе. Тако се постепено стварају претпоставке да Босна припадне само муслиманима.

22) "Монитор", Подгорица, 8. I 1993. стр. 9. Овде цитирано према Мирољуб Јевтић, *Религија и политика*, стр. 141.

23) Такви су становници бројних села концентрисаних у околини Тетова (Беловиште, Одри, Старо Село, Рогачево) чији је центар новоформирана општина Вратница. Исто као и бројни становници Скопске Црне Горе. Они свој идентитет носе свуда са собом. Данас је њихова колонија у САД можда бројнија него у родном крају. Амерички су држављани и тамо могу да оптирају за коју год хоће црквену организацију или етничку припадност. Они, као такви и поред постојања Македонске православне цркве на територији Детроита бирају да буду део СПЦ-а јер су Срби и то су одувек били. Тамо су изградили једну од највећих српских православних цркава у дијаспори, која је окуплена око парохије "Света Петка Вратница" којом руководи прота Стеван Петровић. Он је емигрирао седамдесетих година XX века у САД, јер није могао да подноси тортуру македонских власти које су га гониле да уђе у отцепљену Македонску цркву. О овоме видети у Мирољуб Јевтић, "Денационализација Срба у Западној Македонији", у: "Српско наслеђе", новембар 1998, Београд. О тим Србима је Вук имао нешто мало информација и то спомиње у Етнографским списима, стр. 31. Што се римокатолика тиче и данас се у Хрватској врши кроатизација Чеха, Словака, Пољака, па и Срба који под притиском средине прихватају римокатолицизам и постепено се кроатизују.

ске цркве, већ и престанак македонске нације, коју при томе нико из СПЦ-а службено не негира, већ, напротив, оставља то питање самим Македонцима, главни је разлог за гоњење оне јерархије из Македоније која жели канонско јединство с патријаршијом у Београду. Уосталом судска пресуда владики Јовану Вранисковском говори да је он заговарао верску и етничку мржњу, према Македонцима и МПЦ-у, мада је и сам Македонац.

Питање које би се могло поставити је следеће: због чега је Вук промашио у проценама?

Одговор је следећи. Пре свега, Вук је производ свога времена, као и сви људи и генерације.

Узори на које се ослањао били су, по питању религије, на трагу француских просветитеља, о чему смо већ говорили. Њихов се значај осетио у политици кроз процес постепене секуларизације друштва и политике, која је карактерисала и саме САД које су биле пример теоријском противнику француских просветитеља, Токвилу. У исто време, то је доба рађања модерних европских нација које су настајале у таквој друштвеној клими која је ишла изван религије. Односно, с религијом у директном смислу није имала везе. Али то што није имала везе у директном смислу не значи да није имала у индиректном. Маркс је савршено тачно приметио да „традиција свих мртвих генерација као мора притисака мозак живих“. У томе смислу, видљива је чињеница да су се модерне нације формирале у старим етничким народима који су имале јединствену религијску традицију. Тачније, иако су се нације формално родиле изван религије, окружење у коме је до тога формирања дошло било је монорелигиозно у културолошком смислу. И та монорелигиозност или претежна монорелигиозност била је услов стабилности која је била неопходна за формирање модерних нација. Та се чињеница скоро увек занемарује. И стално се истиче како су модерне либералне државе: мултиверске, мултиетничке, мултикултуралне итд. Упркос тој лепој тврдњи и најповршнија анализа ће показати да то није тачно. И, како је Токвил рекао својим претходницима француским просветитељима-енциклопедистима, те се лепе тврдње не слажу с реалношћу. Најобичнији увид у статистичке податке, каквих у развијеним демократијама има безброј, и бесплатне су, доказаће ову нашу тврдњу. Практично нема старе етничке нације у свету која није и монорелигиозна, или у којој је једна религија традиционална и толико бројчано и културно предоминантна да су сва друга верска учења маргинална. Оне које то нису *изузетци су који потврђују правило*. У Европи су плуриконфесионалне само Немачка и

Холандија²⁴). Све остале значајне нације, у погледу религијозне припадности становништва у огромном проценту су једноверске²⁵). Дакле, прича о томе да су модерне државе успеле да формирају национално јединство превазилазећи верске разлике уопште није тачна. Нормално, овде не рачунамо нове нације какве су САД, Канада и Аустралија, које нису етничке нације и које су формиране на сасвим други начин. Пример Мађара који Вук спомиње је такође веома сличан овим моноконфесионалним нацијама. Тачно је да међу Мађарима има и римокатолика и лутерана и калвиниста. Али су римокатолици тако доминантна већина да ове две протестантске заједнице не могу ништа²⁶). Веома је важно истаћи да и сами Мађари лутеранске тј. евангеличке и реформаторске, односно калвинистичке вероисповести никада неће негирати да је сила Мађарске настала крунисањем светог Иштвана, који је краљевске инсигније добио из руку папиног изасланика, *постао краљ зато што је био римокатолички владар и деловао у име римокатоличанства*²⁷). Друго, те две протестантске заједнице окружене су сасвим различитим верским заједницама које су такође од њих удаљене језиком: Румунима - већински православнима, Србима, Словацима-римокатолицима, Украјинцима - православцима и унијатима. Тако да никакво верско јединство, на уштрб мађарског јединства, није долазило у обзир. Лутерани и калвинисти су, дакле, могли остати једино Мађари. Поготову што се у време Вука, Аустрија, у чијем је саставу била и Мађарска, налазила под таквим утицајем Папе, да се та држава рачунала као најснажнија политичка и војна потпора Ватикану.

Посебно је карактеристичан случај Немаца које Вук такође помиње као пример који би требало следити по питању наци-

24) Немачка према најсвежијим проценама, има по 34% протестаната и римокатолика, 28,3% оних који не припадају ни једној религији. Цитирано према *2005 The New York Times Almanac - The almanac of record*, edited by John W. Wright, New York, стр. 569; Холандија, према истом извору, има 31% римокатолика и 21% протестаната и око 40% оних који не припадају ни једној религији, стр. 627. Али сви ови неприпадајући, и у Немачкој и Холандији у време формирања нације били су или протестанти или римокатолици.

25) Француска: 83-88% римокатолика; Ирска: 91,6% римокатолика; Италија: 98% римокатолика; Шпанија: 94% римокатолика; Португалија: 94% римокатолика; Енглеска чак има и државну веру - англиканску и није секуларна држава у строгом смислу те речи; Земље Скандинавије нпр. Шведска: 87% лутерана; Норвешка: 86% лутерана и то је државна црква, дакле ни Норвешка као Велика Британија није секуларна земља; Данска: 95% лутерана итд. Цитирано према *2005 The New York Times Almanac*, исто и *Time Almanac 2003, with Information Please*, Boston

26) У мађарској има 67,5% римокатолика, 20% калвиниста, 5% лутерана и 7,5% атеиста.

27) О томе видету, *Мала енциклопедија Просвета*, том 2, III издање, Београд, 1978, стр. 450. Тамо стоји: "Иштван I превео је око 1000. год. цео народ на хришћанство. Да би од рагоборних Мађара начинио савезнике, *папа је Иштвану I дао титулу "апостолског краља"* чиме је створен папско-мађарски савез..."

онално јединства. Немци су успели да формирају нацију која је етнички немачка, а састављена од претежно две конфесије. Но, јединство Немаца различитих конфесија није уопште такво да би могло послужити као пример како је заједница језика способна да у потпуности превазиђе верске разлике. Сетимо се само тридесетогодишњег рата (1618–1648) у коме је, у међусобним обрачунама римокатолика с једне и протестаната с друге стране, настрадало око 40% укупног становништва те земље²⁸⁾. Верске противуречности су оптерећивале Немачку до најскоријих времена. И наставиле да угрожавају национално јединство упркос заједничком језику и јединственој држави. А све се то збивало и много, много касније од смрти Вука Караџића. О томе нам веома пластично говоре следећи ставови немачког научника Адолфа Харнака, изречени 1908. године: „... у бројним питањима живота и заједничке добробити *наша је нација од почетка раздвојена у два табора*. Ово стање ствари почиње из средишта и налази пута до периферије нашег постојања, дубоко у најмање и најсвакодневније аспекте наших живота. *Свуда се сукобљавамо са религиозним предрасудама, одсвуда се удара на ограду боље рећи на зид вере*“²⁹⁾, и даље: „И географски је то поделило немачки народ на северни и јужни део са различитим осећањем патриотског осећања. Католици се издвајају и у избору професије и универзитетског образовања... Од 1891. до 1912. проценат католика на универзитетима се повећао од 19,8 на 21,6%. Њих је за половицу мање у државним службама, а у војсци их је 1907. било 31,2%. На основу те поделе, *католици представљају једно субдруштво у Немачкој нацији и свуда се осећају запостављено*“³⁰⁾. Посебно упозоравајуће, за схватање односа религије и нације делују ове рећи: „успех католичке цркве да до модерног времена своје католике издваја од протестантског дела Немачке имало је за последицу да је ту фашизам добио најгоре расистичке облике. *Два немачка хришћанства уједињавала је само религиозна несношљивост према јеврејским суграђанима*“³¹⁾.

Чини се да су ове речи које описује стање које је међу германфонима владало 50 година после Вукове смрти, најбоље показују како је било у време када је Вук описивао стање међу немачким народом, а све то пре уједињења и стварања заједничке државе која је настала тек 1871. године. Дакле, 1912. г. како констатују немачки аналитичари, упркос заједничкој држави, личности монарха,

28) Цитирано према: *Илустрована историја света - Од праисторијског доба до данас*, Стварност - Загреб, Просвета - Београд, 1970, стр. 116.

29) Овде цитирано према: Милорад Екмечић, Фашизам и религија, у *Српска политичка мисао*, бр. 1-4 (1996), стр. 165, Београд.

30) Исто, стр.

31) Исто, стр. 164.

истом књижевном језику, две немачке хришћанске заједнице, а ништа од тога не може да уједини већ само, да поновимо речи немачког аналитичара: „религиозна несношљивост према јеврејским суграђанима“. Као круну свега што би се тицало међуверских односа Немаца навешћемо речи великог немачког песника Гетеа које је он изговорио у чувеном разговору с Екерманом: ”Католицима није за веровати. Сведоци смо, у каквој су се тешкој ситуацији до сада налазила два милиона протестаната у односу на већину од пет милиона римокатолика у Ирској. Католици су увек солидарни, ако треба наступити против једног протестанта. Они личе на чопор паса, који, чим им се покаже јелен, кидишу сви, масовно на њега“³²⁾.

За садашње политичке односе на Балкану и српске националне интересе, веома је важно албанско питање. Вук Албанце такође узима као пример јединства заснованог на заједничком пореклу и језику, за које религија, односно закон, иде у други план: „Арнаути су у овој ствари за нас још ближи и приличнији примјер него и Маџари и Нијемци: њих (Арнаута) има и Римског (а може бити гдјешто и Грчкога) закона, па се сви зову Арнаути, и да речемо да се између себе мало мрзе, али према другијем народима живе као браћа, и као да су сви једнога закона, и један би од њих Турскога закона убио десет правијех Турака за једног Арнаутина макар кога Хришћанског закона, као што би Арнаутин Римскога закона убио десет Талијанаца за једнога Арнаутина Турскога закона“³³⁾.

У сваком случају овај опис међусобних односа Албанаца различитих вера који је доминантан од тада, у српској историји, политици и култури, веома је вредан анализе. Јер сви увек истичу Албанце као пример како вера не мора да буде важна за национално јединство. Да би се истина сагледала у својој пуноћи, ваља подсетити на уметак Вуковог описа, који се најчешће заборавља, где

32) Goethe, 7. april 1829, zu Eckermann, Овде цитирано према Никола Живковић, *Како нас други виде, Слика Срба у немачким медијима 1990-2000*, Прометеј, Нови Сад, 2003, стр. 213.

33) Овде цитирано према Вук Стеф. Караџић, *Етнографски списи*, стр. 32. Из поменутог цитата се види да Вук вели да су Албанци исламске и римокатоличке вероисповести и да има понешто православних. Не знамо да ли су Вуку у моменту писања тога текста фалили подаци, али православца међу албанским хришћанима има два пута више него римокатолика. То казују сви пописи и процене и старе и нове. Од нових видети нпр. *2005 The New York Times Almanac*. Тамо стоји да су верске пропорције у Албанији следеће: 70% муслимана; 20% православних; 10% римокатолика. Или је можда Вук био добро обавештен? Јер се национална структура тих православних и данас тешко да утврдити и омеђити, ко су међу њима Албанци, ко Грци а ко Цинцари? Утолико је то било теже у првој половини XIX века, када су православни становници данашње Албаније здушно подржавали грчки национални устанак, учествовали у њему, и дали Грчкој велики број хероја и државника. Некада веома познати француски историчар Пино Рене је писао да је, чак и чувени Теодорис Колокотронис, чији споменик краси један атински трг, и чија је фотографија била на грчкој новчаници од, чини нам се, 5000 драхми, био Албанац. О томе видети у Пинон Рене, *L'Europe et la jeune turquie*, Париз, 1911, стр. 308.

он каже: ”и да речемо да се између себе мало мрзе“. Вук је, дакле, био свестан да односи Албанаца нису баш онакви какви би требали бити међу браћом. А шта о томе кажу сами Албанци видећемо из следећих ставова. Вук је своје виђење међуалбанских односа описао у време када је садашња Албанија само условни појам, јер је део османског царства-исламског васељенског халифата. Дакле, исламски васељенски халифат који *стварно, а не само форме ради, живи за идеју да уједини све муслимане на земљиној кугли*, без обзира на њихову језичку, етничку, расну или било коју другу разлику, све с циљем да оствари царство правде на овом свету, *дакле и Албанце - муслимане*. Значи да их стварно уједини, а не покори³⁴⁾. Али с циљем да сви они који здушно ревнују на том путу после смрти заслуже вечни живот који је буквално овако описан: “...Они који чине добра ђела имаће још на овом свијету лијепу награду, а онај свијет је, сигурно, још бољи. О како ће боравиште оних који су се Аллаха бојали - дивно бити: еденски перивоји у које ће ући, кроз које ће ријеке тећи, и у којима ће све што зажеле имати. Тако ће Allah оне који Га се буду бојали наградити,...”³⁵⁾. С друге стране, ако макар иједан тренутак у животу престану да делују у томе циљу, а свемогући бог све види и све зна, онда их чека пакао који изгледа овако: “...онима који не буду вјеровали биће одијела од ватре скројена, а, кључала вода биће на главе њихове љевана; од ње ће се истопити оно што је у трбусима њиховим и кожа, а гвозденим маљевима биће млаћени; кад год покушају да због тешког јада из ње изађу, биће у њу враћени: Искусите патњу у ужасној ватри!”³⁶⁾. За атеисту ово делује смешно. Али религиозан човек у то искрено верује, и то буквално. Терористи који су авионом ударили у Светски трговински центар су буквално веровали у то. Можемо да замислимо колико је било таквих Албанаца у време у коме је Вук писао! За њих би убиство једног брата „турчина“, зато што је у сукобу с Италијаном било незамисливо, јер их зато чекају паклене муке, поготову због дубоког уверења да тај Италијан живи у сталном греху јер чини све оно што бог не дозвољава. Какав је однос стварно верујућих муслимана-Албанаца, оних који су 70-тих година XX века свесно ишли на хаџилук у Меку, с могућношћу да се заразе вариолом, по цену смрти од те болести, према оцу и рође-

34) О томе је без икакве дилеме говорио и Енвер Хоџа за кога сви кажу да је мрзео религију. Он вели: “Братство је у исламу било принцип и правно питање. На принципијелном плану духовно и материјално јединство је морало да влада између чланова заједнице и између управљача и оних којима се управља“ Цитирано према: Хоџа, Енвер, *Reflexions sur le moyen Orient*, Тирана, 1984, стр. 494.

35) Kur'an, XVI, 30-31, превод Бесима Коркута, издање Старјешинства Исламске заједнице Босне и Херцеговине, Хрватске и Словеније, Сарајево, 1984.

36) Исто, XXII, 19-22.

ном брату који није муслиман, најбоље ће нам показати овај ајет, тј. целовита мисао из Курана: „О вјерници, не пријатељујте ни са очевима вашим ни са браћом вашом ако више воле невјеровање од вјеровања. Онај ко од вас буде са њима пријатељовао, тај се доиста према себи огријешило“³⁷⁾ Ако узмемо у обзир све то и дођемо у период сто година касније од времена када је овај Вуков опис настао, када постоји независна Албанија, и погледамо шта о тадашњим међуверским односима говоре сами угледни Албанци, моћи ћемо боље да сагледамо реално стање. Описујући га, познати албански историчар Вирон Кока пише: „Свештеници су као и раније наставили да *стављају интерес религије изнад интереса нације* и да се жестоко боре против свих прогресивних манифестација па чак и *против независности албанског народа*“³⁸⁾. Дакле, сто година после Вукове опаске, албански свештеници свих вера су, по мишљењу овога аутора Албанца, не само стављали религију изнад нације, него су и за укидање независности сопствене државе која је међународно призната. Описујући деловање свештенства Кока вели: „најактивније у антинационалној и антидемократској делатности било је сигурно католичко свештенство“³⁹⁾. Он апострофира конкретна имена: Пал Дода, Ђерђ Фиста, Лазар Мједа, Франо Карма, Паск Барди⁴⁰⁾. „За Фисту и друге албанска нација је само фикција којом се шпекулише у демагошке сврхе. *За њих постоји само католичка религија*“⁴¹⁾. Колико је то далеко знало да иде показују следећи ставови: „Католици су сматрали муслимане хордом примитивних Азијата лишених националних осећања и *недостojних да буду обухваћени албанском нацијом*“⁴²⁾. Као резултат таквих ставова у историји албанског народа имамо честе покоље у којима припадници једне

37) Исто, IX, 23. Управо пример најпознатијег Албанца у историји, Ђерђа Кастриотија, познатијег као Скендер-бег, јесте веома упечатљив. Сами албански извори потврђују да је један од главних противника Ђерђа Кастриотија, од када се покрстио, поново постао хришћанин и узео у руке барјак хришћанства у борби против ислама, био његов рођени братанац Хамза који је остао муслиман. За муслимана који напусти ислам, што је учино Ђерђ Кастриоти, према исламском праву следује искључиво смртна казна и зато је Хамза, његов рођени братанац то покушавао да изврши. О томе видети у делу албанског историчара Athanas Gegaj, *L'Albanie et l'invasion turque au XV sciecle*, Париз, 1973, стр. 159. Командант експедиције коју је султан Мехмед ел Фатих упутио на Ђерђа Кастриотија и побуњене Албанце хришћане, био је Балабан-паша такође Албанац из најалбанскијег региона који се зове Мат, његови војници били су такође, у огромном броју, потурчени Албанци. Они су заробили девет генерала Ђерђа Кастриотија и живе их одрали као знак верности султану, цитирано према албанском аутору P. Krasniqi, *Georges - Kastrioti - Scandarbeg*, Париз, Фиренца, 1983, стр. 154.

38) Вирон Кока, *L'Ideologie reactionnaire du clerage dans l'annes 30 du XX sciecle*, у *Studia Albanica*, Тирана, бр. 1/1969.

39) Исто.

40) Исто.

41) Исто.

42) Исто.

верске заједнице кољу друге. Двојица најеминентнијих албанских историчара, Арбен Путо и Стефанац Поло, о томе говоре кроз читава своје дело. Као пример узећемо православни град Воскопоју на југу Албаније. Тај град је у XVIII веку имао око 20.000 становника. Њега су изградили православни Албанци. Имао је средњу школу на европском нивоу. Муслимански Албанци уништавали су га кроз читав XVIII век. Користили су најсуровије методе: покоље, силовања, набијање на колац, отварање стомака трудним женама, итд⁴³⁾. Европом су се у XIX веку проносиле приче о ужасним масакрима којима је Албанац Али-паша Тепелини уништио православно племе Сулиоте. Познате су сцене у којима сулиотске жене с децом у наручју радије скачу у провалију и разбијају се о стене, него да постану плен муслиманских сународника⁴⁴⁾.

Те односе су албански националисти покушали да превазиђу по угледу на Вука, инсистирајући на језичком јединству које је требало да превазиђе верске поделе. О томе врхунски албански интелектуалац Алекс Буда каже: „Био је то тежак и комплексан задатак започет напорима да се истакне матерњи језик као израз идентитета и националног јединства у борби против денационализације која је вршена језиком универзалне културе, цркве и државе... Језик је реализован на широкој демократској бази националног јединства превазилазећи религиозне и регионалне поделе“⁴⁵⁾.

Идеологија секуларног национализма никада није тријумфовала. Албанија је рођена после балканских ратова, али не као резултат борбе албанских секуларизованих националиста, већ вољом великих сила. И то се видело одмах после формирања, у току првог светског рата. У централној Албанији избија масовна побуна сељака, не бегова, него обичних сељака - муслимана предвођених дервишем Хахи-Ћамилом, масовна побуна, чији је основни циљ одбацивање међународно признате независне Албаније и поново враћање под „турско ропство“, тачније повратак под османски суверенитет. Јер је обавеза сваког верног муслимана да буде под влашћу легитимног халифа, османског султана, што је Хахи-Ћа-

43) Stefanaq Pollo, Arben Puto, *Historie d' Albanie*, Roanne, 1974, стр. 10. То исто потврђују и други историчари Албанци као нпр, Stavro Skendi, *The Albanian National Awakening, 1878-1912*, Prinston Wu Djerzi, 1967, стр. 21. Мада су сва три аутора заступници тезе да Албанци треба да се уједине око језика, сва тројица истичу ове чињенице, с том разликом што Скенди настоји да опише мало ублажи.

44) Poto и Pollo, стр. 117.

45) Aleks Buda *La Ligue Albanaise de Prizren et ses racines historiques*, у *Studia Albanica*, no 11/1978.

мил као верни муслиман знао и морао да учини да не би вечито горео у паклу⁴⁶⁾.

Централне силе, на чијој је страни био халиф и султан из Константинопоља поражене су. Османско царство се распало, Аустроугарска такође. Албанци су имали избор или да сачувају независност стечену неколико година раније, или да буду подељени. Унија са сада секуларном Турском није долазила у обзир нити би то дозволили победници. Описујући зашто је створена оваква Албанија, какву данас имамо, Клод Фарел врели: ”Албанац (је) сачувао у односу на халифа и царство поштовање и дирљиву нежност детета... за мајку и дом који мора напустити... Та Албанија која не може опет да постане Турска одбија да буде грчка, одбија да буде италијанска и хоће да остане албанска“⁴⁷⁾. То је одговор на питање како је завршио покушај уједињења Албанаца око језика. Шта се дешавало у тој национално уједињеној Албанији 30-тих година прошлог века показали смо кроз ставове Вирона Коке. Али, важно је истаћи да је Енвер Хоца увидевши све те чињенице донео одлуку о забрани религије у тој држави. Дакле, религија је укинута не због комунистичког ексклузивизма, већ зато што језик није успео да стварно уједини Албанце. Осим одреднице да су Албанци, и заједничког пасоша, све остало их дели. Бивши министар иностраних послова Албаније, Реис Маљиље је у разговору с ондашњим италијанским колегом Ђулијом Андреотијем казао: „Видите шта је у Либану, грађански рат... заправо то је вјерски сукоб. Вјера раздваја људе и државе чини нејединственим. Албанија је поучена крвавом прошлошћу... данас без проблема са вером, није потресена трзавицама и народ је јединствен и монолитан“⁴⁸⁾. Али та је монолитност трајала до рушења једнопартијског система и увођена слободу религије. Какво је стање данас најбоље се види из става једне француске аналитичарке албанских прилика, која поводом збивања на Космету пред и за време НАТО агресије на СЦГ 1999 г. каже:

46) Цитирано према Stefanaq Pollo и Arben Puto, стр.; 187. и даље; Аутор ових редова преноси своје истраживање које је извршио за време служења војног рока у Сарајеву 1982 г. Са мном је служио војни рок веома образовани дипломирани теолог Исламског теолошког факултета у Сарајеву, по националности Албанац из Македоније. То је било време после масовних албанских демонстрација 1981. г. У нашим разговорима, који су мени као последипломцу који је за магистарски рад имао пријављену тезу посвећену ”Организацији исламске конференције” били веома корисни и занимљиви, питао сам га: шта би се десило, када би му се у сну јавио Алах и тражио од њега да спали Тирану? Одговорио ми је да би то без размишљања извршио.

47) Dukagjin-Zadex Basri-Bey, L’Albanie indépendante et l’emperi khalifal ottoman, Париз, 1929, стр. I, II.

48) Овде цитирано према, Златар, Перо, Енвер Хоца – политичка биографија, Београд, стр. 305.

„За јужњачку и православну социјалистичку партију, рат на Косову није њен Рат. То је рат муслимана који она не разуме“⁽⁴⁹⁾.

Тако се показује да је Семјуел Хантингтон сасвим у праву кад каже: „Чак и више од етничке припадности, људе оштро и искључиво детерминише припадност некој религији. Лице може да буде пола Француз пола Арапин и при томе, чак и држављанин две државе. Много је теже бити пола католик и пола муслиман“⁽⁵⁰⁾.

Када се на крају ове кратке анализе покуша дати закључак везан за тему, онда се као најважнији намеће да је Вук дао значајан допринос и основу за детаљније проучавање односа религије и етничког идентитета. Показао је да је у томе тренутку верска припадност битно утицала на национално опредељивање нашег народа. Служећи се компаративним методама и упоређивањем ситуације у другим земљама и међу другим народима, указао је на чињеницу да су постојали народи који су успели да, око заједничког националног имена окупе верски разнолико становништво, које је говорило исти језик и имало исто порекло. Та чињеница и снажан утицај француских просветитеља који су дали идеолошке основе за политику секуларизације која је грабила кроз тадашњу западну и средњу Европу, подстакла је Вука да покуша да исте методе и моделе понуди нашем народу у циљу решавања српског националног питања. У томе смислу његови текстови показују да је он испољивао снажну наду и уверење да ће се то десити и онима који говоре српским језиком, без обзира да ли су римокатолици, муслимани или православни.

Својим проучавањем међусобних утицаја религије и политике забележио је оно што је тада била стварност: да су та два пола народног живота била неодвојива, те да су, стога, постојали Срби три „Закона“. Потцртао је чињеницу коју су савремени историчари заборавили, или потценили, да је уверење народа било: „да се сви ратови воде само око закона“⁽⁵¹⁾. И мада је тачно да се ратови не воде само због верских разлога, него и због многих других, у томе уверењу је садржана тачна чињеница да се воде и због верских разлога. А то су наши историчари заборавили. Као резултат тога, Први и Други српски устанак и борба за националну еманципацију у XIX веку проучавали су се све доскора по моделу који је потпуно

49) Le nouvel islam balkanique: Les musulmans acteurs du post-communisme 1990-2000, Sous direction de Havier Bougarel et Nathalie Clauer, ed. Maisonneuve&Larose, Париз, 2001, стр. 172.

50) Семјуел Хантингтон, *Судар цивилизација*, у: *Националне мањине*, издање: ИМПП, ФПН, Службени лист, Међународна политика, Правни факултет, Институт економских наука, Београд, 1997, стр. 331.

51) Вук Стефановић Караџић, *Етнографски...* стр. 33.

занемаривао чињеницу да су обе стране у томе рату представљали Срби које је делила вера. Колико људи данас зна да су „турску“ војску на Мишару 1806. г. сачињавали преци данашњих муслимана: Поздераца, Биједића, Диздаревића, Филиповића, Тодоровића, Рајковића, Обрадовића, који су, као данас Осама бин Ладен, повицима „Алаху екбер“ кидисали на Вукове рођаке на Дрини, а они су бранећи се призивали Светога Саву? Ко зна да је Сулејман-паша Скопљак, београдски везир чији су злочини изазвали II српски устанак, босански муслиман, чији је матерњи језик српски? Све то би било заборављено да је није било Вука и њему сличних, какви су Његош и Андрић.⁵²⁾

Вук је тиме помогао да се схвати зашто данас нема Срба муслиманске вероисповести или ако их има „онда се могу избројити на прсте једне руке“.

Због свега тога, анализирање односа религије и етничке припадности које је Вук веома детаљно обавио имајући у виду ситуацију код народа који говори српски, али и код неких других: Немаца, Мађара и Албанаца, представља веома велики допринос разумевању овога феномена који чини везан део новорођене међу (политичким) наукама - *политикологије религије*. Његове анализе

52) Читајући Његошев “Горски вијенац” видимо да Његошеви “турци” говоре српски и да су до јуче славили Светога Саву. Иста је ситуација с књижевним делима Иве Андрића. У приповести “За логоровања”, описујући како се погранична постаја Вишеград припрема за рат с Карађорђевићевим устаницима, Андрић нам као узгред казује да је представник султанове власти у томе граду - кадија, презимењак познатих комунистичких политичара Поздераца, Абдурахман - ефендија Поздерац. Онда стижу борци: Прозорци, Травничани, Сарајлије итд. Приповетка је у збирци “Немирна година”, овде у Сабрана дјела, Сарајево, 1981, стр. 11, 13. Када се то упореди с Вуком, тек тад се схвата ко су ти “турци”, тј. да су то Срби закона “Турског”. О веома тачном и педантном анализирању ислама од стране Иве Андрића, које је због своје тачности жестоко нападано, а небрањено, јер се у Србији скоро нико исламом не бави писали смо у монографији Мирољуб Јевтић, *Ислам у делу Иве Андрића*, Београд, 2000, “Просвета интернационал”. Андрић је потпуно на трагу Вука. Не само што се Вукове идеје провлаче кроз читаво Андрићево дело него му је лично посветио и неколико веома важних есеја: “О Вуку као писцу”; “Вук, реформатор”; “Вук и иностранство”; “Оптимизам Вука Караџића”; “Три слике из живота Вука Караџића”; погледи о томе у: Иво Андрић, *Уметник и његово дело*, Сабрана дјела, Сарајево, 1981. Веома је важно подсетити да Андрић, додуше захваљујући чињеници да је више од сто година млађи, пророчански описује будуће понашање “турака”, уствари муслимана, у приповести “Труп”: “Јесте, каже, такав је Турчин. Исијечи га на комаде, сваки комадић тијела му опет живи за себе. И последњи драм меса миче се исто онако и гамиже у истом правцу у ком би се жив и читав Турчин кретао. А крштен човјек је као срце: куцнеш га на једно мјесто а он прсне у комаде, и нема му лијека ни поправка”, Цитат из збирке *Жељ*, Сабрана дјела, стр. 119. Није случајно да Андрић завршава ту мисао следећим речима: “Тиме је обично или завршавао или почињао фра Петар своју причу о Челеби-Хафизу”. Било би наивно поверовати да Андрић ово каже случајно. Фра Петар оличава босанске хришћане и он то стално говори упозоравајући да ће се десити 1914. и време босанских Суцкора; и 1941. и стравични покољи; исто као и 1992. година. Утицај Његоша и Андрића на збивања у Босни у последњем рату, али и аутора овога текста, анализирао је један савремени амерички аутор Мајкл Селс. О томе нас обавештава некада веома читана београдска “Дуга” у поднаслову текста: “Његош између Андрића и Мирољуба Јевтића”, у броју 20 јула - 2. августа 1996, стр. 89.

чине основ за разумевање утицаја религије на развој националне свести; дају упутства како тај феномен треба и ваља проучавати; указују на утицаје који су у његово време били опредељујући за њега и њему блиске истраживаче. Пре свега, на утицај француских просветитеља. Вук, затим, нагони на размишљање о узроцима који су онемогућили реализовање његових надања. Вук сили *политикологе религије* да проучавају и друге теоретичаре из његовог и времена француских просветитеља, не били видели да ли у радовима ових има елемента који би указали на пропусте које је интелектуална доминација француских просветитеља начинила, а који су се могли избећи да су друга мишљења узимана у обзир. Управо *политикологија религије* врши превредновање идеја Алексиса де Токвила и помаже да се истакне колико је занемаривање његових закључака било погубно за стварно разумевање улоге религије у друштвеним и политичким односима. Вукове анализе дају подстрек младим политиколозима да за предмет својих истраживачких радова узимају теме које ће обрађивати разне аспекте односа религије и политике. Такве су, не само однос религијског и етничког, већ и односи религије и рата, тј. „Закона“ и многе друге.

Све то указује да је утицај Вука на рађање и развијање ове младе дисциплине у српској политикологији немерљиво, незаменљиво и трајно подстицајно, уз све недостатке које, по дефиниције, прате рад сваког смртника, па и тако свестраног какав је био Вук Стефановић Караџић.

Резиме

Рад осветљава огроман, а занемарен, допринос Вука Стефановића Караџића политикологији религије. Аутор показује да је Вук био свестан политичког значаја религије, али да је потценио њен утицај на формирање политичких колективних идентитета. Упркос тим недостацима, Вуков рад је незаменљив и трајно подстицајан.

Кључне речи: политикологија религије, Срби, В. С. Караџић, вера / “закон”, језик, нација

Summary

This paper shed light to an extensive and yet neglected contribution of Vuk Stefanovic Karadjic to politicology of religion. Author of the paper presented that Vuk was aware of political significance of religion, while underestimating its influence upon forming of political collective identities. Despite these flaws, Vuk's work is irreplaceable and continuously inspirational.

Key Words: politicology of religion, Serbs, V. S. Karadjic, denomination/“law”, language.